

Realisatie van bosdoeltypen

Verslag van een cursus

In oktober 1989 volgde ik de cursus "Realisatie van bosdoeltypen", georganiseerd door de Stichting P.H.L.O. en geleid door prof. dr. ir. R. A. A. Oldeman en dr. ir. P. Schmidt, beiden van "Hinkeloord". Aangezien toen maar met moeite voldoende cursisten konden worden ingeschreven, is de cursus voor 1990 helemaal van het PHLO-programma verdwenen. De cursus is tot nu toe tweemaal gegeven (in 1988 en 1989) voor 45 cursisten (resp. 24 en 21). Dat betekent dat van de honderden bosbouwers op HBO- en academisch niveau slechts een klein gedeelte deze cursus heeft gevolgd.

Ik vind dit een treurige zaak omdat inhoud en uitvoering van de cursus over het algemeen goed en actueel zijn. Dat is niet alleen mijn oordeel, maar ook dat van de meeste andere cursisten. Daarnaast denk ik dat het voor iedereen nuttig is om na een aantal jaren praktijk weer eens even in de collegebanken te zitten.

Voor een deel is het tekort aan cursisten ongetwijfeld te wijten aan de voortdurende reorganisaties bij de grote werkgevers. Daarnaast is er echter kennelijk een gebrek aan interesse of tijd bij potentiële cursisten die echt niet alleen bij Staatsbosbeheer vandaan hoeven komen. Iedere bosbeheerder heeft immers te maken met het Meerjarenplan Bosbouw (MJPB) waarin de ongelukkige kreet "Bosdoeltypen" is geïntroduceerd. En "geen tijd" is een kwestie van prioriteiten stellen. Hoewel ik mij meer bezighoud met bomen buiten bosverband, heeft de bosbouw uiteraard nog steeds mijn interesse. Vanuit die zijlijn wil ik verslag doen van deze cursus en pleiten voor herhaling.

Citaat uit de cursusfolder

"Inleiding, doel, doelgroep"

"Bosdoeltypen zijn niet nieuw, maar door het ambitieuze Meerjarenplan Bosbouw hebben ze actuele betekenis in Nederland. Behalve de Staat gaan ook de meeste andere boscijezaren uit van een ideaalbeeld van hun toekomstig bos.

Het bosdoeltype is dus een universeel instrument in het bosbeleid. Maar bosdoeltypen zijn uitermate abstract. Tussen hun simpele beschrijving en de ingewikkelde werkelijkheid van het bos ligt een kloof. De uitgangssituatie is een klein ecosysteem, de bosopstand, waarop het beheer inspeelt. Het bosdoeltype moet ook een ecosysteem worden, wil het ooit werkelijk bestaan. Tussen deze beide ecosystemen ligt een min of meer gestuurde bosontwikkeling. Wanneer, hoe en hoe sterk moet men sturen? Kan dit doelbewust en stapsgewijs opgezet worden?

De cursus geeft voor dit doel een pakket boskundige kennis en methodologie. Verder bevat hij een veldoefening, waarin deze kennis gebruikt wordt voor het ontwerpen van ontwikkeling en sturing, uitgaande van een bestaand stuk bos op de Veluwe.

De cursus is bedoeld voor bosbouwers, natuurbeheerders en groenbeheerders (WO- of HBO-niveau) die in hun werk te maken hebben met het beheer van opstanden of mozaïeken van opstanden."

Inhoud en vormgeving

Na een aantal definities te hebben gehoord van de termen bosdoeltype, bedrijfsdoeltype, bostype, doelbos enz. weet je dat je ook zonder kunt.

Het gaat om de simpele vragen:

- wat heb ik?
- wat wil ik?
- hoe realiseer ik dat op verantwoorde wijze?

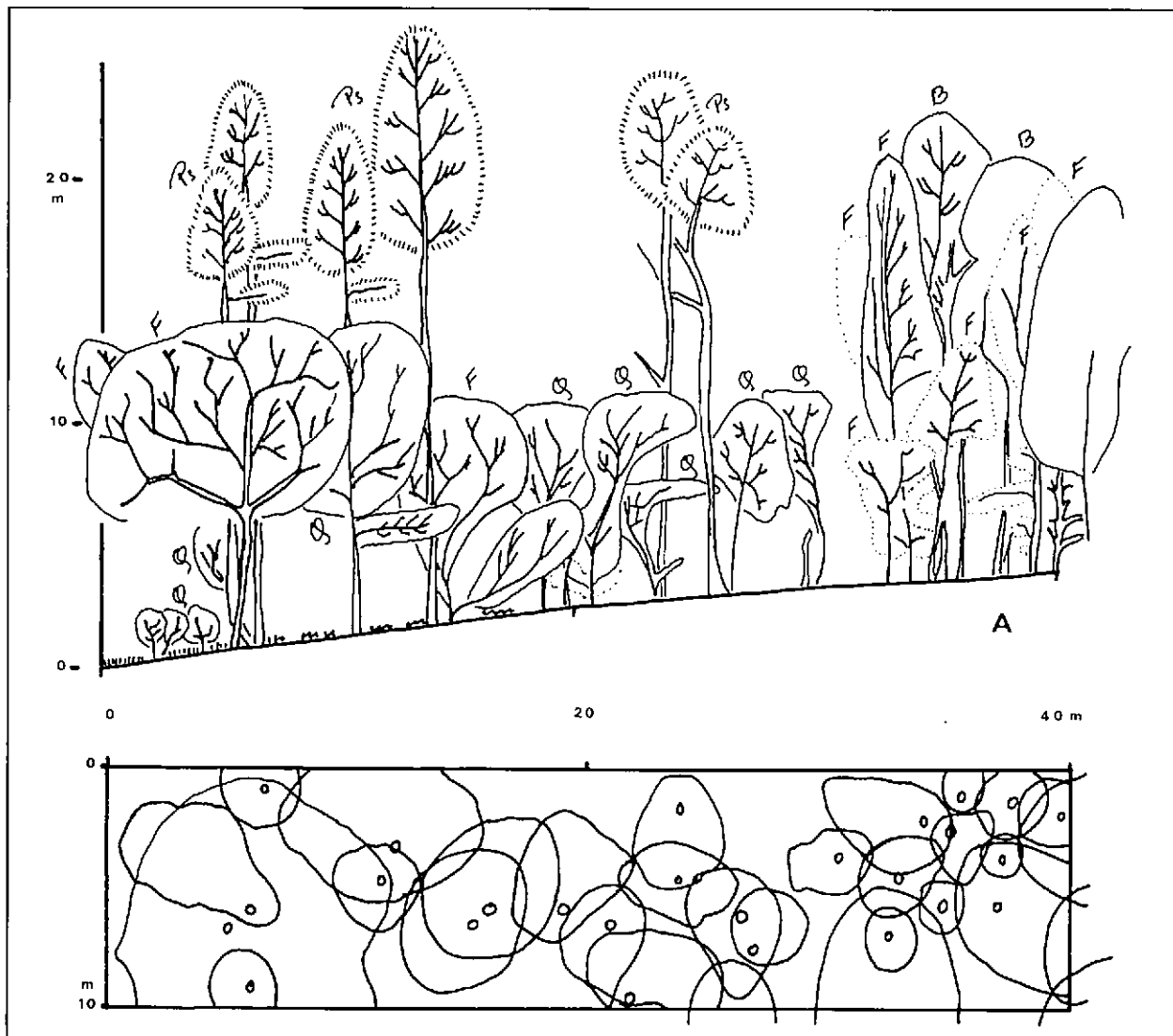
Oldeman zegt het als volgt in zijn inleiding:

"En juist daar beoogt deze cursus een bijdrage te leveren: het zorgvuldige denkproces om van een willekeurige uitgangssituatie met een wetenschappelijk verantwoorde planning en met behulp van bosdoeltypen tot de verwezenlijking van een doelbos te komen. Zo'n doelbos verweeft optimaal de wensen en economische beperkingen van de boscijezaar met de in het bosbeleid vertolkte maatschappelijke behoeften".

De eerste van de vier cursusedagen was een theorieday, een aaneenschakeling van inleidingen die oude kennis oprakelen en daar nieuwe kennis aan toevoegen. Wat me opviel was dat de bosbouwer zich niet meer zo oppermachtig voelt: de natuur gaat zijn gang en beslist uiteindelijk toch zelf; wij kunnen alleen op een verantwoorde manier sturen en begeleiden en moeten verder afwachten.

Spreekers op die eerste dag waren Oldeman (LU), De Klein (LU), Fanta (LU en Dorschkamp), Sevink (Universiteit Amsterdam) en Schmidt (LU). Allemaal mensen uit onderwijs en onderzoek dus. Vooral Fanta en Sevink kregen de volle aandacht toen ze spraken over de invloed die stikstofdepositie en andere luchtverontreiniging al dan niet hebben op de natuurlijke ontwikkelingen in een bosvegetatie, resp. strooisellaag.

Als middel om de realisatie van bosdoeltypen zichtbaar te maken, werd de eerste dag het transsekt-tekenen geïntroduceerd: het zichtbaar maken van de gewenste of te verwachten ontwikkelingen van een stuk bos in de tijd, door periodiek een lengtedoorsnede van hetzelfde stukje te tekenen (zie fig. 1). Je "ziet" bomen oud worden, vervallen en plaatsmaken voor andere. De tweede dag werd in het bos doorgebracht. Een gevarieerd stuk bos werd geïntroduceerd door middel van een wandeling en transsekt-tekenin-



■ Fig. 1. Oorspronkelijk transect in Speulder- en Spriederbos, vak 3m, getekend door vier eerstejaars bosbouwstudenten (S. Wartena, L. Reitsma, R. Wolf, M. de Lange) van de LUW in 1985.

gen. Vervolgens werd de groep cursisten gesplitst in groepjes die elk een stukje bos kregen toegewezen met daarbij een bosdoeltype.

Opdracht: verzamel de nodige basisgegevens over dit stuk bos, opdat aan de hand daarvan de komende dagen kan worden bedacht hoe het gewenste bosdoeltype planmatig kan worden gerealiseerd. Voor zover mogelijk in een halve dag en met weinig hulpmiddelen werd er gekeken naar bodemopbouw en -samenstelling, (mikro)klimaat, flora en fauna, gedrag

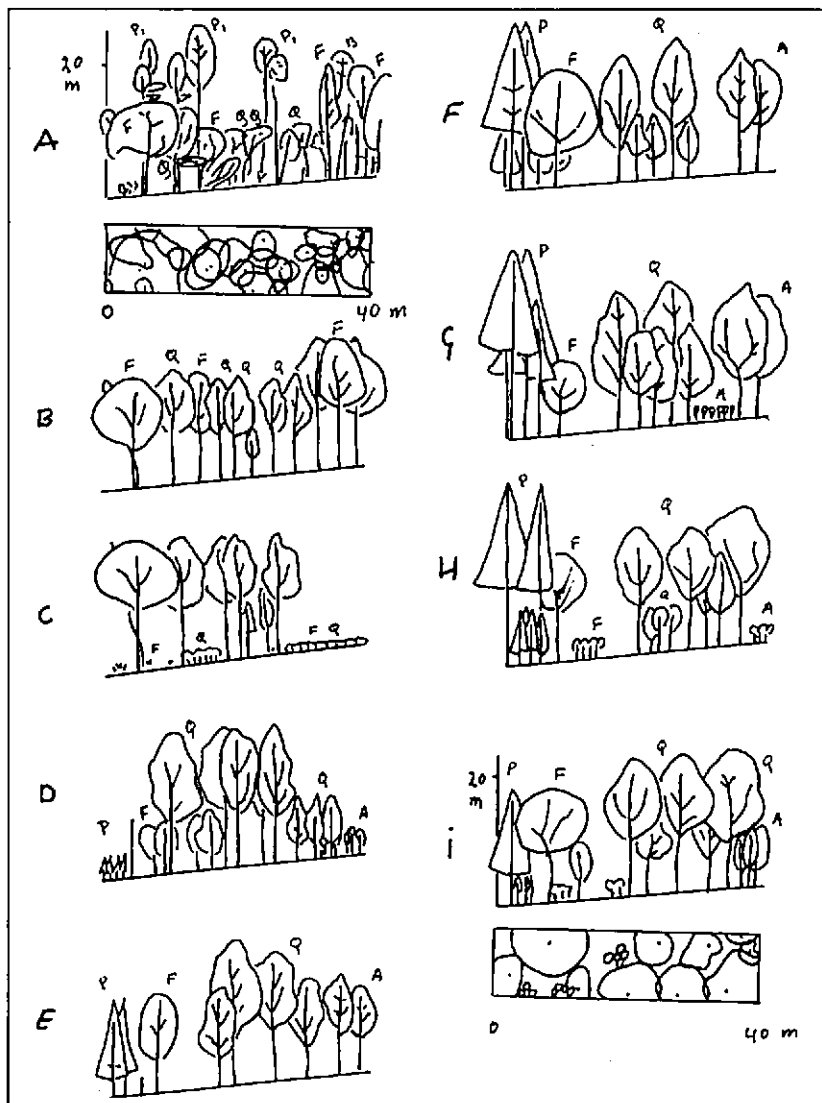
van de boomsoorten ten opzichte van elkaar, vermoedelijke ontwikkeling van de opstand met en zonder ingrepen, verwachte houtopbrengst in de verschillende ontwikkelingsopties, enz.

Mijn groep kreeg een jonge opstand van larix, beuk en haagbeuk, gemengd met diverse aangewaarde gasten, toegewezen met de opdracht er een multifunctioneel bos van te maken, dus met houtproductie, natuurwaarde en recreatieve betekenis. Geen makkelijke opdracht, omdat de aanwezige menging weliswaar natuur- en recreatiewaarde had, maar slechts met intensieve begeleiding kon worden gehandhaafd. Daartegenover zou bij een meer extensieve (natuurlijke) begeleiding een ontmen-

ging optreden die de houtproductie ten goede komt, maar niet de andere waarden.

De derde dag bestond voor de lunch uit inleidingen van Lichthart (Natuurmonumenten), Volmuller (Heidemij) en Lust (Universiteit Gent) en na de lunch uit een practicum. De inleidingen hadden tot doel meer achtergronden aan te reiken voor het realiseren van bosdoeltypen. De sprekers behandelden respectievelijk bosontwikkeling en natuurwaarde; bosontwikkeling en bedrijfsvoering; bosontwikkeling en beheersgemak.

Het practicum was een voortzetting van de tweede dag: per groep kijken, hoe "ons bos" zich van nature zal gaan ontwikkelen en hoe wij daarin door middel van beheersmaatregelen



■ Fig. 2. Transecttekeningen van de door eerder genoemde studenten verwachte ontwikkeling naar een opstand met hoge natuurwaarde en mogelijkheden voor recreatie. (Bron Oldeman, R. A. A. Aen Schmidt, P., 1986: *Silvicultural Design, an exercise for students*, pag. 205-210 in Fanta, J. (ed.), *Forest dynamics research in Western and Central Europe*. Pudoc Wageningen.

kunnen en willen sturen. De discussies voerden ons terug naar de basis van de bosbouw: hoe groeit een boom onder invloed van zijn omgeving en zijn eigen aanleg. Vragen die beantwoord moeten worden, alvorens een beleid kon worden uitgestippeld, varieerden van: "Wat zijn de economische consequenties van de verschillende keuzen" en "accepteren we dat douglaszaailingen gaan overheersen" tot

"accepteren we jacht om de mindere houtopbrengst te compenseren" en "willen we de haagbeuk handhaven en hoe?" Het transect-tekenen was daarbij voor mij een verrassend hulpmiddel, omdat het helpt je te realiseren, hoe het bos zich zal ontwikkelen in de tijd, afhankelijk van beheersmaatregelen en het tijdstip, waarop deze worden genomen en ook afhankelijk van invloeden van buitenaf, zoals storm, luchtverontreiniging of een insectenplaag. De kritiek op de techniek van het transect-tekenen is, dat deze te kleinschalig is: je tekent op opstandsniveau en kunt daaruit geen beleid voor een heel bos bepalen.

Dat is mijns inziens echter ook niet de bedoeling van deze techniek, het is "slechts" een hulpmiddel voor de be-

heerder om hem extra vaardigheid te geven in het kijken naar zijn bos en de mogelijkheden van dat bos in de toekomst. Wie het transect-tekenen onder de knie heeft kan, lopend in het bos, voortdurend de "vertaalslag" naar de toekomst en naar het noodzakelijke beheer maken. Het is dus geen doel, maar middel.

De vierde (en laatste) dag werd ingeleid door prof. Brüning (Universiteit Hamburg) met de titel: "bosecosysteemanalyse, gids voor synthese in werkelijke gevallen, het voorbeeld Auermühle". Hij liet aan de hand van transect-tekeningen, maquettes en dia's van het echte bos de ontwikkeling ervan zien. Laatste inleider was Koop (R.I.N. Leersum) met een inleiding over zijn specialisme "Simulatie van opstandsarchitectuur", een bijna futuristisch verhaal met veelbelovende vooruitzichten, wat al vaker in het NBT aan de orde is geweest.

Tot slot moesten de resultaten uit de praktika op posters worden uitgewerkt en gepresenteerd. Daarvoor was te weinig tijd uitgetrokken. De gedachte dat de cursisten in groepsverband hun huiswerk zouden maken, was een misvatting van de cursusleiding. Iedere groep slaagde er echter in het belangrijkste op papier te krijgen. De rest werd er tijdens de presentatie bijverteld (zie afbeelding 2).

De presentatie van de posters leidde tot discussies, waaraan ook diverse inleiders deelnamen. Het ging daarbij lang niet alleen over "realisatie van bosdoeltypen", maar ook zaken daaromheen die de bosbouw momenteel bezighouden, zoals de inzet van grote grazers, luchtverontreiniging, natuurlijke verjonging, langere omlopen, kleinschalig beheer, houtteelt, enz. Oldeman kon de cursus dan ook terecht voldaan afsluiten: iedereen was weer aan het denken gezet, had wat nieuwe technieken gezien (het transect-tekenen en de techniek van Koop) en de theoretische basis verstevigd.

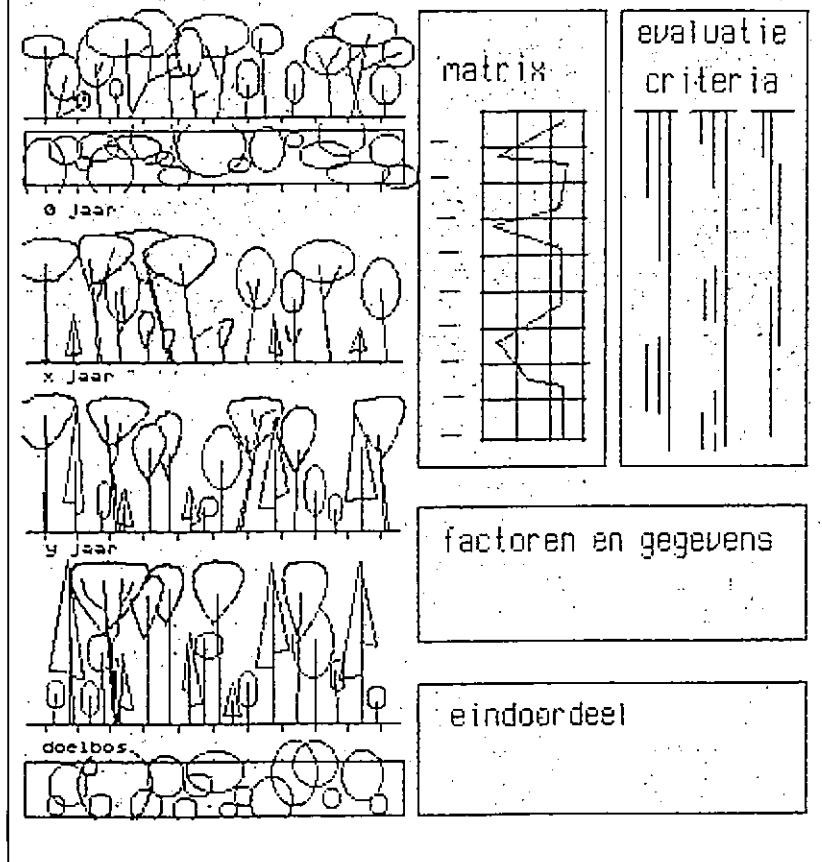
Tot slot wil ik mijn - aan het begin van dit verhaal gehouden pleidooi voor het volgen van een vakgerichte cursus herhalen. Bosbouwers zijn over het algemeen hardwerkende mensen, die door de aard van het werk vaak ver van

Rip van Winckle

Men beweert wel dat de bosbouwwetenschap twee eeuwen telt, zodat er niets nieuws meer in te ontdekken valt. Het is ongetwijfeld om deze reden dat publikaties in ons bosbouw tijdschrift aan universiteiten niet als wetenschappelijke artikelen worden erkend. Vermoedelijk is dit dan ook een van de oorzaken van het door H. A. van der Meiden in mei in de rubriek Kienhout gesignaleerde succes van "natuurbeschermers" in het bosbeleid, ofwel voor het niet of nauwelijks voorkomen van bos in het nationale milieubeleidsplan, waarover A. van Maaren het in dit blad eerder had. Mildheid van bosbouwers, zoals Van der Meiden wil? De op zijn ziel getrapte P. R. (Peter) Schütz, waarschijnlijk gestoord bij het bekijken van bosbouwfoto's uit 1913, werpt daarop een ander licht. Wie weet ruw gewekt, gelijk Rip van Winckle die ieder kent van zijn eeuw slaap nabij New York, en dan nog wel door de televisie? Men mag hem niet kwalijk nemen dat zijn tekstje wat onheus van toon is.

Wat is er gebeurd? Een uitgelekte nota van een Nederlandse minister werd gelezen alsof erin stond dat, wegens de vervuiling, wel 80% van het Nederlandse bos zou moeten worden afgeschreven. Desgevraagd, door NOS- en krantenverslaggevers, verklaarde ik dat dit zo is, indien er niets aan gedaan wordt en gezien op langere termijn. Deze vaststelling kan

Naar doelbos "Eden" vanaf eikenspaartelgen op hol (podzol) door X. Pieters, Y. Klaassen & Z. Theobald



■ Fig. 3. Voorbeeld van een poster, ontworpen door E. J. Al (bron Schmidt, P. en Al, E. J., 1989. *Werkboek Bosbeeldrealisatie III. PHLO-cursus Realisatie van bosdoeltypen september 1989.*

het eigenlijke vak zijn komen staan. Ze zijn meer bezig met het management (vergaderen, nota's schrijven, telefoneren) dan met het bos. Aan vakliteratuur kom je niet echt toe. De verantwoordelijkheden zijn groot en dientengevolge de spanningen vaak ook.

Persoonlijk vind ik het volgen van een meerdaagse cursus een uitstekende manier om bij te tanken. Je bent "uit" en toch aan het werk. De verantwoordelijkheid wordt tijdelijk overgedragen

aan de cursusleiding, de werkdruk valt weg, de telefoon is stil. Als de organisatie en de verzorging van de inwendige mens dan ook nog goed zijn, dan kun je je weer even student wanen. Op niveau, en samen met vakgenoten de aangeboden kennis consumeren, overdenken en bediscussiëren. Je bent intussen wel verder dan die student: de in je werk opgedane kennis en ervaring dragen bij aan de cursus. Er is meer discussie en meer wisselwerking tussen docenten en "studenten", regelmatig zijn de rollen omgekeerd en dat wordt wederzijds geaccepteerd en gewaardeerd. En als je daarna weer aan je bureau zit, weet je tenminste weer, waar het eigenlijk om begonnen was: het bos!